

Ukážka z knihy *Príkaz na zmrazenie – Skutočný príbeh o praní špinavých peňazí, vražde a úniku pred hnevom Vladimira Putina*

Autor: Bill Browder

Preložil: Peter Tkačenko

Na vrchole svojej kariéry som zodpovedal za 4,5 miliardy dolárov investovaných do ruských aktív. V novembri 2005 ma Putin označil za hrozbu pre bezpečnosť štátu a vyhostil ma z Ruska. Moji ľudia v mene ochrany majetku mojich klientov rozpredali ruské aktíva fondu. Zároveň som evakuoval členov svojho tímu s rodinami vrátane nášho prevádzkového riaditeľa Ivana Čerkasova a riaditeľa výskumu Vadima Klejnera do Londýna. Ukázalo sa, že táto evakuácia bola prezieravá.

O osemnásť mesiacov do nášho moskovského sídla vtrhli desiatky príslušníkov ruského ministerstva vnútra pod vedením podplukovníka Artema Kuznecova. Ministerstvo vnútra v tom istom čase uskutočnilo raziu aj v kancelárii mojich moskovských právnikov. Okrem iného zadržali aj pečatidlá a certifikáty našich investičných spoločností, ktoré potvrdzovali naše vlastníctvo. Tie potom putovali do rúk majora Pavla Karpova na ministerstve vnútra. Zatiaľ čo boli tieto predmety pod jeho dohľadom, podvodne sa používali na preregistrovanie našich investičných spoločností na skupinu násilných recidivistov.

Keďže sme aktíva rozpredali, tieto investičné spoločnosti už boli len prázdne schránky, a tak ich krádež pre nás neznamenala väčšiu finančnú ranu. Mohol by som to nechať tak, no ruské úrady si ako zámienku na uvedené razie vymysleli trestné stíhanie môjho kolegu Ivana Čerkasova. Keby Ivan naďalej býval v Rusku, malo by to preňho ničujúce dôsledky. Bezpochyby by ho zatkli a zadržali. Bol síce v bezpečí v Londýne, museli sme ho však naďalej brániť, aby mu neublížili.

Najali sme si preto tím ruských obhajcov, ktorí vďaka vzájomnej spolupráci rýchlo získali dôkazy o tom, že trestné stíhanie Ivana bolo vyfabrikované.

Začiatkom decembra 2007 sme v Rusku podali tri samostatné žaloby, v ktorých sme uviedli mená policajtov zapletených do podvodu vrátane Kuznecova a Karpova. Namiesto začatia naozajstného vyšetrovania však ministerstvo vnútra pridelo prípad Karpovovi, ktorý tak mal v podstate vyšetrovať sám seba. Jeho prvým krokom pri „vyšetrovaní“ bolo, že obvinil *mňa*. Následne ma zaradil na zoznam hľadaných osôb v Rusku.

Čím hlbšie sa naši právnici dostali, tým to bolo horšie. Jedným z nich bol aj Sergej Magnitskij, ktorý v júni 2008 zistil, že tí zločinci využili naše spoločnosti a falošné nároky, aby požiadali o falošnú daňovú vratku vo výške 230 miliónov dolárov. To zodpovedalo výške daní, ktoré naše spoločnosti zaplatili v roku 2006, keď rozpredali ruské aktíva. Žiadosť bola schválená za jediný deň, na Vianoce 2007, a o dva dni bola vyplatená. Veľká časť vratky dorazila do dosiaľ neznámej ruskej banky vystupujúcej pod obchodným názvom Univerzálna sporiteľňa. Dohromady išlo o najväčšiu daňovú vratku v dejinách Ruska.

John Moscow tridsaťtri rokov pracoval v úrade newyorskej federálnej prokuratúry a patril k najagresívnejším prokurátorom, mal skúsenosti s bojom proti domácej korupcii aj medzinárodným finančným zločinom. Do povedomia sa zapísal, keď ako hlavný prokurátor žaloval Bank of Credit and Commerce International, ktorá bola ústrednou inštitúciou jedného z najväčších škandálov spojených s práním špinavých peňazí v dejinách. Bol zároveň hlavným žalobcom manažérov spoločnosti Tyco, ktorí tento americký gigant okradli o stovky

miliónov firemných zdrojov. Po roku 2000 prešiel John Moscow do súkromnej sféry a napokon zakotvil v newyorskej kancelárii prestížnej advokátskej kancelárie BakerHostetler.

V septembri 2008 som sa ozval tejto advokátskej kancelárii a požiadal som o stretnutie s Johnom Moscowom. Jeho sekretárka ma informovala, že jej šéf sa zhodou okolností nachádza v Británii na akejsi Cambridgeskej kriminalistickej konferencii. Ponúkla mi, že nás Moscow počas svojho pobytu v Británii môže navštíviť.

Muž, ktorý o niekoľko dní zavítal do našej kancelárie, vonkoncom nepôsobil ako nemilosrdný bojovník so zločinom, o ktorom sa toho toľko narozprávalo. Jeho vystupovanie sa nedá opísať inak než čudácke.

Pokúšal som sa s ním nadviazať neformálny rozhovor, on však buď nemal záujem, alebo nevedel, ako sa to robí. Až keď som mu podal hrubú powerpointovú prezentáciu s chronológiou podvodu, prebudila sa v ňom zvedavosť a začal klásť otázky.

„Pokiaľ ide o tohto podplukovníka Kuznecova,“ ozval sa s prstom na fotografii muža, ktorý viedol raziu v našej kancelárii, „musíme dokázať, čo sa stalo počas razie, aké materiály odniesol a kde sa následne objavili.“

„To nebude problém,“ ozval som sa. „Dokonca nám nechali záznam o zadržaných materiáloch.“

Usmial sa. „Je to oficiálny dokument?“

„Je.“ Rusko sa vyžíva v byrokracii. Vedú záznamy o všetkom.

„To je užitočné.“ Prelistoval niekoľko ďalších strán našej prezentácie. „Teraz pokiaľ ide o tie pečatidlá a certifikáty...“

„Áno, tie použili pri preregistrovaní vlastníkov našich spoločností.“

„Ak sa to dostane pred americký súd, budete potrebovať niekoho, kto pozná ruské zákony a dokáže opísať, ako tieto firemné pečate fungujú. Napadá vám niekto?“

Páčilo sa mi, ako tento chlapík premýšľa. Myšlienka na proces na americkej pôde výrazne prekračovala moje predstavy, keď som sa s ním chcel skontaktovať.

„Som presvedčený, že Sergej Magnitskij bude ochotný svedčiť,“ povedal som. „Patrí k najlepším ruským právnikom.“

„Dobre. Základom každej úspešnej žaloby je kvalita dôkazov a dôveryhodnosť svedkov.“

„Neprekáža vám, že by sme sa tým pustili proti veľmi nebezpečným ľuďom?“ spýtal som sa.

„Bill, zatváraním darebákov som strávil hodný čas. Je to moja práca.“

Vtedy som pochopil, odkiaľ sa berie jeho povest'

Jednoznačne som ho chcel mať na našej strane.

Ruské ministerstvo vnútra 2. októbra začalo trestné stíhanie dvoch právnikov z Hermitage, ktorým sa podarilo utiecť do Londýna. Obaja boli obvinení, že podaním žalôb pre krádeže našich spoločností sa dopustili zneužitia právomocí. Povedali im, že zastupovaním našich spoločností porušili zákon, keďže tie spoločnosti nám už nepatrili. Ministerstvo vnútra nám tým fakticky vravelo, že proti krádeži auta môže namietať len osoba, ktorá ho ukradla.

Tento cynizmus urazil Sergeja do tej miery, že napriek očividnému nebezpečenstvu sa o päť dní vybral na Vyšetrovací výbor Ruskej federácie (čo je ruská obdoba FBI), kde vyložil všetky fakty. V snahe očistiť svojich kolegov dosvedčil, že zločinecká skupina, ktorá ukradla naše spoločnosti, ukradla aj 230 miliónov dolárov v podobe daňových vratiek.

Po tomto svedectve Sergej vyrukoval s ďalším ohromujúcim objavom. Dostal sa k dokumentom, z ktorých vyplývalo, že rok pred vyplatením tej 230-miliónovej podvodnej vratky tá istá zločinecká skupina pripravila ruskú pokladnicu o 107 miliónov dolárov, ktoré zaplatila iná spoločnosť. Keby sme vedeli preukázať, že rovnaká zločinecká skupina sa pred rokom dopustila podobného zločinu (ktorý s nami nemal nič spoločné), bolo by extrémne náročné prísť nám ten 230-miliónový zločin. Potrebovali sme tieto informácie čo najrýchlejšie dostať na verejnosť.

Zavolať som vedúcemu moskovskej pobočky ekonomického týždenníka *BusinessWeek*, Angličanovi Jasonovi Bushovi. Poznal som sa s ním z Hermitage, keď s nami spolupracoval na odhaľovaní korupčných praktík v spoločnostiach ako Gazprom.

Jasona to zaujalo a niekoľko týždňov strávil pátraním po ďalších informáciách. Čím hlbšie prenikal, tým šokujúcejšie informácie nachádzal. Táto zločinecká skupina posielala miliardy rubľov schránkovým firmám, ktoré ako svoje sídlo udávali spustnuté byty. Po tom, čo tieto firmy previedli peniaze ďalej, často hneď zanikli.

Pred zverejnením článku sa chcel Jason pohovárať s človekom, ktorý tento podvod odhalil, a vybavil si osobné stretnutie so Sergejom.

V polovici októbra dal Jason dokopy získané materiály a vybral sa za Sergejom do jeho kancelárie. Jason pri čaji rozložil dokumenty a položil na stôl diktafón.

„Prepáčte,“ ozval sa Sergej, „ale bol by som radšej, keby ste to nenahrávali. Nemôžem hovoriť na záznam.“

Jason si diktafón vložil do vrečka saka. „Rozumiem.“

„Pravdupovediac, mám trochu obavy,“ prehodil Sergej takmer ospravedlňujúcim tónom.

„Samozrejme, samozrejme,“ prikývol Jason a prešiel k príčine ich stretnutia. „Môžeme teda začať týmito výpismi?“

„Áno.“

Nasledujúcu polhodinu sa prehŕňali v dokumentoch. Keď narazili na výpis o prevode daňovej vratky vo výške 107 miliónov dolárov, Jason sa spýtal: „Existuje pre to nejaké nevinné vysvetlenie?“

„Hľadal som ho,“ odvetil Sergej, „ale, bohužiaľ, zdá sa, že sa to dá vysvetliť len tým najhorším spôsobom.“

„Takže je to ďalší podvod s daňovou vratkou ako v prípade Hermitage?“

„Áno.“

Žiadne iné vysvetlenie nejestvovalo. Písomné dokumenty všetko odhaľovali. Tá istá zločinecká skupina pred rokom s pomocou tej istej banky, tých istých právnikov, toho istého daňového úradu, tých istých súdov a tej istej metódy ukradla z ruskej pokladnice 107 miliónov dolárov. Dokonca použili aj časť identických dokumentov, na ktorých zmenili len dátumy a názvy spoločností.

O mesiac vyšiel Jasonov článok, ktorý našim oponentom narobil úplne nové problémy. Hrozilo im nielen usvedčenie z 230-miliónového podvodu, ale aj ďalšej krádeže 107 miliónov.

Šestnásť dní po zverejnení článku ľudia z ministerstva vnútra prehľadali Sergejov dom a zatkli ho priamo pred manželkou Natašou a jeho sedemročným synom Nikitom. Zatknutím Sergeja bol poverený ten istý dôstojník, ktorý vykonal raziu v našom sídle a proti ktorému Sergej svedčil – podplukovník Artem Kuznecov.

Naše problémy s Rusmi boli až dovtedy virtuálne. Teraz však mali v rukách skutočného rukojemníka.

Jeden z mojich prvých telefonátov bol určený Johnovi Moscowovi.

Bol nám naklonený, zároveň však veľmi dobre chápal, ako uvažujú zločinci. „Využijú ho ako žetón pri vyjednávaní,“ povedal mi. „Má manželku? Má deti?“

„Áno, poskytneme im právnikov a akúkoľvek potrebnú pomoc.“

„Nechystáte sa tam už nikdy vrátiť, však?“

„Nie, samozrejme, že nie.“

„Dobre, pretože o tých ľuďoch povieme veci, pre ktoré vás tam už nestrpia.“

„Jasné.“

Následne mi vyložil svoju stratégiu. „Chcem vedieť, kto tie peniaze dostal. Spomínate si na *Jerryho Maguirea*? Na ten film? Ukážte mi prachy.“

„Lenže problém je v tom, že peniaze putovali z jednej banky do druhej,“ vysvetľoval som mu. „Ako ich vystopujeme až do cieľa?“

„Keďže išlo o doláre, nájdete stopu v New Yorku.“

Vysvetlil mi, že tieto doláre sa dajú vystopovať pomocou takzvaného paragrafu 1782. V živote som o ňom nepočul, ale znelo to sľubne. John Moscow mienil využiť málo známu vlastnosť medzinárodného bankového systému: do každého prevodu dolárov (dokonca aj keď smerujú z jednej ruskej banky do druhej) sa na okamih zapojí aj americká klíringová banka, vďaka čomu vzniká nezmazateľný záznam. Tieto klíringové banky sídlia na Manhattane a spadajú pod jurisdikciu amerických súdov. Keby sme tie banky požiadali o poskytnutie záznamov podľa paragrafu 1782, mohli by sme tie informácie využiť na doplnenie mozaiky.

„Pôjdeme na to krok za krokom,“ povedal sebaisto.

„Dobre.“

„Dobrá správa je, že tá suma je dostatočne vysoká, aby sa dala vystopovať. Milión dolárov sa dá preniesť aj v hotovosti a v takom prípade máte smolu.“

„Ibaže hovoríme a dvestotridsiatich miliónoch, takže...“

„Presne,“ skočil mi do reči. „Ťažko prejdete cez zasnežené pole s dvestotridsiatimi miliónmi dolárov bez toho, aby ste za sebou nechali šľapaje.“

Jeho prístup bol rafinovaný. Keby sme zistili, kto bol príjemcom peňazí, mali by sme si čím vynútiť prepustenie Sergeja z väzenia.

Ibaže 11. decembra v New Yorku obvinili Bernieho Madoffa z prevádzkovania najväčšej Ponziho schémy v dejinách, vďaka ktorej investorov svojho hedžového fondu pripravil o závratných 64,8 miliardy dolárov. Prečo tu zmieňujem Madoffa? Pretože jeho škandál s naším príbehom zvláštnym spôsobom súvisí.

Práve v tom čase bol Moscow takmer nezastihnuteľný. Vyvolával som mu a niekedy trvalo celé týždne, kým som sa dočkal odpovede. Inokedy sa mi skrátka nezval.

Sprvu som bol zmätený. Každému z nás sa stalo, že sa s nami z neznámych dôvodov prestal rozprávať kamarát. Moscow však nebol kamarát, bol môj právnik a ja som bol klient, ktorý mu platil šesťsto dolárov za hodinu. A keďže sme ho potrebovali, *Sergej* ho potreboval, moje rozpaky rýchlo prerástli do frustrácie. A keď naďalej ignoroval moje telefonáty, frustrácia sa premenila na otvorený hnev. Bola to jedna z najčudnejších vecí, akých som sa dočkal od právnik. Správal sa, ako keď vás ignoruje vaša stredoškolská láska.

Niekedy v januári sa to všetko vyjasnilo. Moscowova advokátska kancelária BakerHostetler dostala za úlohu dohliadať na Madoffov bankrot. Povrávalo sa, že BakerHostetler na tejto zákazke zarobí až sto miliónov dolárov. V porovnaní s tým boli naše dvestotísícové poplatky za právne služby smiešnou sumičkou pod hranicou štatistickej chyby.

Na rozdiel od biznismenov sa od právnikov očakáva profesionalita. Naivne som predpokladal, že keď si raz najmeme právnik, ten bude podobne ako lekár povinný bojovať za svojho klienta bez ohľadu na okolnosti. Lekár sa nevykašle na pacienta len preto, lebo od niekoho iného môže za náročnejší zákrok zinkasovať viac peňazí. Bude liečiť oboch pacientov. To isté by malo platiť pre právnikov.

Ešte horšie na tom bolo, že koncom jari 2009 sa k nám dostávali útržky informácií, podľa ktorých *Sergeja* vo väzbe mučili. Zavreli ho do cely so štrnástimi ďalšími väzňami, v ktorej bolo len osem postelí, a spánok im znemožňovalo dvadsaťštyri hodín denne zasvietené svetlo. Inokedy sa počas moskovskej zimy ocitol v cele bez kúrenia, s oknami bez sklenených tabúľ, v ktorej takmer zmrzol na smrť. Často mal namiesto záchoda len dieru v podlahe, cez ktorú pretekali splašky.

Zdalo sa, že jeho rukojemníci si stanovili dva ciele. Jedným bolo stiahnutie svedectva proti Kuznecovovi a Karpovovi. Druhým bolo vynútenie falošného svedectva, že to *on* na môj pokyn ukradol dvestotridsať miliónov dolárov.

Sergej cez týždeň nosil bielu košeľu, modré sako a červenú kravatu a cez víkend s manželkou a so synom chodievali na koncerty klasickej hudby. Jeho mučitelia boli iste presvedčení, že na jeho zlomenie postačí aj slabučký tlak. V tomto sa však prerátali. Predstava, že krivo obviní sám seba a bude lživo svedčiť, bola pre *Sergeja* bolestivejšia než akékoľvek fyzické mučy, ktorým ho podrobili. Nedal sa zlomiť.

Mučenie však na ňom zanechalo stopy. Po siedmich mesiacoch mal vážne podlomené zdravie, schudol takmer osemnásť kíl a trpel neznesiteľnými bolesťami žalúdka.

Boli sme čoraz zúfalejší. Potrebovali sme ho dostať z väzenia. Podnikli sme všetko, čo nám napadlo. Kontaktovali sme Medzinárodnú advokátsku asociáciu, britskú Právnickú spoločnosť, Parlamentné zhromaždenie Rady Európy a množstvo ďalších organizácií. Mnohé z nich intervenovali v prospech *Sergeja*, Rusi to však považovali len za šum, ktorý si môžu dovoliť ignorovať. Nikdy v živote som sa necítil taký bezmocný.

Museli sme nájsť tých dvestotridsať miliónov.

Kým sa nám Moscow stiahol z dohľadu, pripravil žiadosti podľa paragrafu 1782 určené dvom klíringovým bankám, ktoré sa podieľali na prevode peňazí z podvodnej daňovej vratky: JPMorgan a Citibank. Nastal čas predložiť ich súdu.

Najali sme si novú advokátsku kanceláriu, aby tie žiadosti predložila súdu. Sergej bol v tom čase už vážne chorý. Diagnostikovali mu zápal pankreasu, žlčníkové kamene a potreboval operáciu naplánovanú na 1. augusta 2009.

Týždeň pred operáciou ho väzňatelia navštívili v cele a znova sa ho pokúšali prinútiť, aby podpísal falošné priznanie. Opäť odmietol. Za trest ho premiestnili z väzobnej väznice so zdravotníckym krídlom do väzenia s najvyšším stupňom stráženia, známeho ako Butyrka – pekelného miesta, ktoré sa považuje za jedno z najhorších v Rusku. Pre Sergeja bolo najhoršie, že v Butyrke sa nenachádzali žiadne poriadne zdravotnícke zariadenia. Tam sa jeho zdravie definitívne poddalo. Trpel ustavičnými neznesiteľnými bolesťami a odopierali mu akúkoľvek zdravotnícku starostlivosť.

Naši noví americkí právnici sa 28. júla obrátili so žiadosťami na súd a sudca im obratom vyhovel.

Zatiaľ čo Sergej trpel vo väzení, JPMorgan a Citibank nám o dva týždne doručili odpovede. Boli sme plní nádeje, čoskoro sme si však uvedomili, že ich odpovede sú tragicky neúplné. Obe banky vynechali celé penzum informácií a neuviedli kľúčové časové údaje, takže sme neboli o nič bližšie k zisteniu, kto vlastne ukradnuté peniaze získal.

Naši právnici sa opäť obrátili na banky so žiadosťou, aby si poriadne splnili povinnosť, no na to bol potrebný čas. Ten sa Sergejovi míňal.

Ešte sme sa však mohli chytiť poslednej slamky. Podľa ruských zákonov možno človeka držať vo väzbe maximálne jeden rok. Po 365 dňoch musí prokuratúra buď podať žalobu, alebo ho prepustiť. V Sergejovom prípade však nemohli riskovať proces. Keby to urobili, poskytl by mu pôdu, aby pred celým svetom odhalil jeden podvod za 230 miliónov, ďalší za 107 miliónov a všetkých ruských predstaviteľov, ktorí do nich boli zapletení. Súd by ho síce mohol uznať vinným (a aj by to urobil), to by ho však neumlčalo.

A oni ho *museli* umlčať.

V noci 16. novembra 2009, 358 dní po zatknutí, sa Sergej dostal do kritického stavu. Predstavitelia Butyrky už zaňho nechceli niesť zodpovednosť, takže ho dali naložiť do sanitky a previezť do iného zariadenia na opačnej strane mesta, ktoré malo aj zdravotnícke krídlo. Keď tam však dorazil, namiesto jednotky intenzívnej starostlivosti sa dočkal izolačnej cely, kde ho pripútali k posteli a ôsmi dozorcovia gumenými obuškami dobili Sergeja na smrť.

Mal len tridsaťsedem rokov.